

سه شاهنامه < سفرنامه اصفهان
سه شاهنامه < فتح نامه قندهار

01 Kasım 2019

شاهنامه / شعر / فارسی

šāhnāme

فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹ - ۴۱۶ قمری
ferdowsī, ab-ol-qāsem (942 - 1026)

مشهورترین منظومه حماسی ایرانی است که شاعر در آن داستان‌های باستانی ایران از کیومرث تا بر افتادن سلسله ساسانیان را به نظم کشیده است. در ضمن داستان که بیشتر جنبه افسانه دارد، به رشادت‌های پهلوانان ایرانی مانند رستم می‌پردازد. گفته شده این منظومه به درخواست یا فرمان سلطان محمود غزنوی صورت پذیرفته لیکن بنابر پژوهش‌های دقیق‌تر سرایش منظومه حداقل بیست سال قبل از بر تخت نشستن سلطان محمود، آغاز شده بوده است و پس از بر افتادن سامانیان، شاعر به جهت پشتیبانی صاحب منصبان در دربار غزنویان اثر خود را به سلطان محمود تقدیم می‌دارد تا در سایه آن دولت این اثر ماندگار شود و از میان نرود. نخستین بار دوره کامل شاهنامه در ۴ جلد به اهتمام «ترنر ماکان» در سال ۱۸۲۹م در کلکته به چاپ رسیده است. همچنین در ۷ جلد بزرگ در قطع سلطانی به سال ۱۸۳۸ تا ۱۸۷۸ میلادی در پاریس به کوشش «مول» منتشر شده و نیز چند عکسی (فاکسی میلی) از روی نسخه‌های کهن در ایران و خارج آن صورت گرفته که می‌توان از آن جمله به چاپ عکسی از روی نسخه کتابخانه ملی فلورانس مورخ ۱۶۱۴ق اشاره کرد که ظاهراً کهن‌ترین نسخه موجود شاهنامه می‌باشد. گفته شده برترین تصحیحی که تاکنون روی شاهنامه صورت گرفته تصحیح انتقادی ۹ جلدی شاهنامه توسط دانشمندان روسی است که زیر نظر «ی. ا. برتلس» طی سال‌های ۱۹۶۰-۱۹۷۱م در مسکو صورت گرفته است. این تصحیح با تجدید نظر مجدد سعید حمیدیان بارها در ایران به چاپ رسیده است. بر شاهنامه سه مقدمه نوشته شده و مفصل‌ترین آنها به سال ۸۲۹ به فرمان بایسنقر بن شاهرخ (- ۸۳۷) می‌باشد و این مقدمه که شامل شرح حال مفصلی از فردوسی و هجوتنامه سلطان محمود می‌باشد، دارای مطالبی درست و نادرست است و در اینجاست که فردوسی از مازندران به بغداد رفته و به خلیفه پناه برده است و در جای دیگر اشاره‌ای بدین موضوع نشده است.

آغاز: به نام خداوند جان و خرد xx کز این برتر اندیشه بر نگذرد / خداوند نام و خداوند جای xx خداوند روزی ده رهنمای

چاپ: فهرست فارسی مشار ۳/۳۱۷۳/۳ نشانی حدود ۵۰ چاپ
[نسخه‌های منزوی ۴/۲۹۳۵ و ۳/۲۹۳۵-۲۹۵۶؛ الذریعة ۱۹/۸۲۱ و ۱۳/۱۶-۲۰؛ کتایشناسی فردوسی (ایرج افشار): ۲۷۷؛ دائرة المعارف تشیع ۱۰/۹؛ ۵۱۰۹؛ کشف الظنون ۲/۱۰۲۵-۱۰۲۲۶؛ فهرستواره منزوی، ۱۹۹۱/۲-۱۹۹۳؛ مکتبه امیرالمؤمنین ۲/۴۲۴؛ دنا ۶/۳۲۹-۳۳۵ (۱۸۶ نسخه)]

خط: نستعلیق خوب، بی‌کاء، تا: ۲۶ محرم ۱۲۷۶ق، جا: کرمانشاه؛
جلد: تیماج قهوه‌ای، اگ (۳۳)، ۲۰ سطر، اندازه: ۲۲×۱۴سم
[ف: ۱-۵۲۲]

شاه عالم نامه = آیین عالم شاهی / تاریخ / فارسی

šāh 'ālam nāma = āyīn 'ālam šāhī

بهکاری، غلام علیخان بن روشن الدوله، ق ۱۳ قمری
behkāri, qolām 'alī-xān ebn-e rowšan-od-dowle (- 19c)

تاریخ تألیف: حدود ۱۲۰۳ق

تاریخ عالمگیر دوم (۱۱۶۷-۱۱۷۳ق) و شاه عالم دوم یعنی علی گوهر (۱۱۷۳-۱۲۲۱ق) است که به روزگار این یکی نوشته شده و رویدادها را از گذشته و بیرون رفتن احمد شاه ابدالی از هند در ۱۱۶۷ق را دارد. (احمد منزوی)

آغاز: چاپی: حمد بی حد احدی را رسد که میزان ادراک فردی
چاپ: کلکته، سنگی، ۱۹۱۲م، ۱۹۵ص؛ کلکته، ۱۹۱۴م، ۱۹۱ص.

[دنا ۲/۶۶۳ با عنوان «تاریخ»؛ فهرستواره منزوی ۲/۱۲۸۴]

تهران؛ دانشگاه؛ شماره نسخه: ۱۸۸۴-ف

نسخه اصل: دیوان هند ش ۳۹۸ اته ۴۲۴؛ بی‌کاء، تا: جمعه ۱۱
رجب ۱۲۰۷ق [فیلمها ف: ۱-۲۸]

سه الشاه فضل الله < اجوبه مسائل الشاه فضل الله

شاه مدار / اخلاق / فارسی

šāh madār

شاه مدار، بدیع الدین قطب المدار، ق ۹ قمری
šāh madār, badī'-od dīn qotb-ol-madār (- 15c)

مشهد؛ رضوی؛ شماره نسخه: ۲۸۳۶۱

آغاز: بسمله. حمدله. و العاقبة للمتقين و الصلوة و السلام علی رسوله و محمد آله اجمعین اما بعد این حکایت روزی درویشان؛ انجام: مدارم این دو حرف از بهر ما پس نژادم از کسی نه زاده ام از کس [کذا]

خط: نسخ تحریری، بی‌کاء، تا: قرن ۱۱؛ مصحح؛ اهدایی: رهبری، تیر ۱۳۸۱؛ کاغذ: نخودی، جلد: مقوا، ۱۰ اگ، ۱۴ سطر، اندازه: ۱۶×۱۱سم [اهدائی رهبر: ۵-۱۰۰]

سه شاهنامه < لغت شاهنامه

سه شاهنامه < شهنشاه نامه

سه شاهنامه < فرهنگ الفاظ نادر

سه شاهنامه < شهنشاهنامه

سه شاهنامه < جهانگیرنامه

فهرستگان: نسخه های خطی ایران (فخا)؛ جلد مجیدم؛ به کوشش، مصطفی درایتی؛ تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی

DIA 276256

جمهوری اسلامی ایران؛ ۱۳۹۱ / ۲۰۱۳

● شاه نامه فردوسی (بحثی پیرامون) / ادبیات / فارسی
šāh nāma-ye ferdovsī (bahsī pīrāmūn)

وابسته به: شاهنامه فردوسی، ابوالقاسم (۳۲۹-۴۱۶)
بحثی است کوتاه درباره شاهنامه فردوسی و چگونگی نظم آن و
اندکی نیز درباره تاریخ کتاب و ترجمه از زمان مأمون عباسی و
پس از آن، به نقل از ابومنصور معمری.

قیم؛ مرعشی؛ شماره نسخه: ۱۳۶۶۰/۲

آغاز: حمد و سپاس و ستایش الهی را که این جهان را و آن جهان
را بقدرت بالغ پدید آورد ... اما بعد، کار شاهنامه چنین آورده
است؛ انجام: و این کتاب شاهنامه از و یادگار ماند و در جهان ...
و می کنند و می نویسند و السلام

خط: نستعلیق، کا: محسن بن محمد بایزید بسطامی، تا: نیمه دوم
قرن ۱۱؛ کاغذ: فرنگی، جلد: تیماج مشکئی، ۷گ (۱۳۸-۱۴۴)، ۲۱
سطر (۲۰×۱۲)، اندازه: ۲۸/۵×۱۷/۵ سم [ف: ۳۴-۵۵۶]

● شاه نامه قاسمی = تاریخ زندگی شاه طهماسب =

اسماعیل نامه = شهنشاه نامه / شعر، تاریخ ایران / فارسی
šāh nāma-ye qāsemī = tārix-e zendegī-ye šāh tahmāsib
= esmā'il-nāma = šahanšāh-nāma

قاسمی گنابادی، محمد قاسم، - ۹۸۲ قمری
qāsemī gonābādī, mohammad qāsem (- 1575)

اهدا به: شاه طهماسب صفوی

این کتاب در اصل شامل دو دفتر است دفتر اول در سال ۹۴۰ق
در تاریخ و فتوحات شاه اسمعیل صفوی و چهار هزار بیت است
و دفتر دوم ساخته ۹۵۰ق و شرح حال و تاریخ شاه طهماسب و
پنج هزار بیت است با دیباچه ای به نثر. عنوانها: مدح پیامبر،
معراج، مدح علی، مدح اسمعیل بهادرخان، مدح آصف پناهی
سلطان حیدر صفوی اردبیلی، آغاز پادشاهی اسمعیل بهادرخان،
مجلس آرایی او، جنگ او با شروان شاه و کشته شدن او، رفتن
او به حصار شیروان، رفتن او به آذربایجان، جنگ او با الوند
سلطان، مشورت او با امرا در تسخیر ایران و توران، رفتن او به
عراق عجم و شیخون زدن به یعقوبیان و گریختن آنها، مشورت
او درباره آمدن الوند خان، جنگ او با الوند خان، شکار او در
آذربایجان، مشورت او درباره جنگ با نامراد سلطان، نامه او به
نامراد سلطان سرخیل یعقوبیان، مشورت نامراد با امرا، پاسخ او از
نامراد، جنگ او با نامراد، گریز نامراد، زن گرفتن او بلیقیس را،
رفتن او به سپاهان و یزد، رفتن او به فیروزکوه و محاصره کیا،
جنگ با علاءالدوله ذوالقدر، آمدن اوزبیک به کرمان و تاراج
آنجا و نامه نوشتن به محمد شیبانی خان، بازگشت پیک از نزد
خان، رفتن او به خراسان و جنگ با محمد شیبانی خان، رفتن او
به سرزمین توران، اتمام کتاب و اختتام خطاب.

آغاز: آغاز دفتر ۱: خداوند بیچون خدائی تراست xx ز اقلیم

/ گرفتیم پیمان به سوگند تا xx که همواره باشند یار نظام؛
انجام: شریف ای بنی آدم پر ملال xx به امید حق از گذشته مثال
/ خدا یا رضا خان ایران مدار xx همواره بناماد فرمانگذار (!)
خط: نسخ، کا: علی محمد صحاف، تا: ۱۸ ربیع الثانی ۱۳۴۴ق؛
نامه ای به مؤسسه خاور در بیان اعمال نیک پادشاهان باستان؛ جلد:
گالینگور سبزه، ۲۲گ (۸۰-۱۰۲)، ۱۲ سطر، اندازه: ۲۰×۱۴ سم
[ف مخ - ۳ - ۱۱۳۳]

● شاه نامه سلیمانی / شعر / فارسی

šāh-nāma-ye soleymānī

عارف، فتح الله، - ۹۶۹ قمری

'āref, fath-ol-lāh (- 1562)

منظومه ای است حماسی به بحر مقارب در حدود بیست و دو
هزار بیت در ذکر سفرها و فتوحات سلطان سلیمان قانونی (۹۲۶-
۹۷۴ق) از سلاطین آل عثمان.

مشهد؛ رضوی؛ شماره نسخه: ۴۲۴۹

آغاز: بده تا ببندم بوجه جمیل xx بیال سخن شهیر جبرئیل؛ انجام:
بدو باد ارزنده آن نام و کام xx بدین گفته کردیم ختم کلام
خط: نستعلیق، بی کا، تا: اواخر قرن ۱۰؛ افتادگی: آغاز؛ مجدول؛
واقف: نایینی؛ کاغذ: نخودی، جلد: تیماج بنفش، ۳۰۵گ، ۱۹
سطر چهار ستونی (۲۲×۱۵)، اندازه: ۳۳/۷×۲۲/۵ سم [ف: ۷-۶۰۲]

تهران؛ دانشگاه؛ شماره نسخه: ۲۰۶۷-۲

نسخه اصل: همان نسخه بالا [فیلما ف: ۱-۱۲۷]

سه شاهنامه طرطوسی < داستانهای شاهنامه

سه شاهنامه عشق < حسن جهانگیر

● شاه نامه فتحعلی شاهی / شعر / فارسی

šāh nāma-ye fath'alī šāhī

فتحعلی شاه قاجار، شاه ایران، ۱۱۸۵ - ۱۲۵۰ قمری

fath-'alī-šāh-e qājār, šāh-e īrān (1772 - 1835)

اهدا به: فتحعلی شاه

داستان نیاکان فتح علی شاه قاجار و فرزندان اوست.

تهران؛ مفتاح؛ شماره نسخه: ۵۶۹

آغاز: بنام فروزنده جان پاک xx به آب و به آتش به باد و به
خاک / همه آفرینش از آن چارکی xx نگفتی دو شایسته افگند
بی؛ انجام: نوردش بهنچار دینست و داد xx که جانش بیایدگی
بادشاد

خط: نستعلیق، کا: اسماعیل، تا: رجب ۱۲۴۰ق، برای خود همان
شاه؛ مذهب، با سرلوح، مجدول؛ نسخه شاهانه است؛ ۲۰۰گ، ۱۰
سطر، قطع: ربعی [نشریه: ۷-۱۸۰]

فهرستگان: نسخه های خطی ایران (فنا)؛ جلد چهارم؛ به کوشش، مصطفی درایتی؛ تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی

DIA 276256

جمهوری اسلامی ایران؛ ۱۳۹۱ / ۲۰۱۳

Thirteenth International Congress of Turkish Art

Proceedings

Editors
Géza DÁVID and Ibolya GERELYES

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

01 Kasım 2019

HUNGARIAN NATIONAL MUSEUM

Budapest
2009

'LEGITIMISING' A YOUNG SULTAN: ILLUSTRATED COPIES OF MEDHÎ'S 'ŞEHNÂME-I TÜRKÎ' IN EUROPEAN COLLECTIONS*

Tülün DEĞİRMENCI

After the enthronement of Sultan Osman II (1618–22) on 26 February 1618, a new era began in the professional life of Medhî, storyteller and translator of the celebrated Iranian epic *Şahnâme*. According to his own words in the preface of his *Şehnâme-i Türkî*, Medhî had worked at the Ottoman court as a *tevarih-han* ('chronicle-reader') and *kassa-perdaz* ('storyteller') since the reign of Murad III (1574–95). He wrote various books for the Ottoman sultans including the history of the Ottoman dynasty. On the recommendation of el-Hac Mustafa Ağa (d. 1624), the chief black eunuch, he was commissioned to make a translation of Firdausi's *Şahnâme* by Osman II.¹

The *Şahnâme* of Firdausi was translated into Turkish several times.² The earliest of these translations was made in prose by an anonymous writer to the order of Murad II (1421–44, 1446–51) in 1450–51. Three illustrated copies of this prose translation are known today. Although none of them has a colophon, all are attributed to the second half of the 16th century because of their stylistic features.³ The second Turkish translation of Firdausi's *Şahnâme* was in verse. It

* Illustrated copies of Medhî's *Şehnâme-i Türkî* and other illustrated manuscripts produced for Sultan Osman II were discussed in detail in my doctorate dissertation. See T. DEĞİRMENCI, 'Resmedilen Siyaset: II. Osman Devri (1618–22) Resimli Elyazmalarında Değişen İktidar Sembolleri', unpublished Ph.D. dissertation, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2007.

1 MEDHÎ, *Şehnâme-i Türkî*, Paris, Bibliothèque nationale de France, Suppl. Turc 326, f. 2r–2v (hereinafter: Medhî/PBNF, Suppl. Turc 326).

2 O.Ş. GÖKYAY, 'Şehnâme ve Türkçe Tercümeleri', in *Destursuz Bağa Girenler*, İstanbul, 1982, pp. 45–9.

3 Today, three illustrated copies of the prose version are known: Topkapı Palace Library, H. 1116, H. 1518 and B. 284. For H. 1518 and H. 1116 see F.E. KARATAY, *Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, I–II, İstanbul, 1961, II, pp. 57–8; N. ATASOY – F. ÇAĞMAN, *Turkish Miniature Painting*, İstanbul, 1974, p. 23; S. BAĞCI, 'From Translated Word to Translated Image: The Illustrated Şehnâme-i Türkî Copies', *Muqarnas. An Annual on the Visual Culture of the Islamic World*, XVII (2000), pp. 162–76; S. BAĞCI – F. ÇAĞMAN – G. RENDA – Z. TANINDI, *Osmanlı Resim Sanatı*, İstanbul, 2006, pp. 94–6. For B. 284 see BAĞCI, *op. cit.*, p. 165; BAĞCI *et al.*, *op. cit.*, p. 94.